

Nr 15/1996

Hur sänkt skatt blev högre bidrag

Om den urspårade hemtjänstdebatten

Fredrik Sjöblom

Förord

När diskussionen om hemtjänsterna – som städning och tvätt – startade för tre år sedan, handlade det om att via skattelättnader göra det möjligt för familjer att köpa sådan service. Debatten har sedan böljat fram och tillbaka med skiftande argument, för att i dag ha landat i olika förslag till bidragssystem.

I denna rapport analyserar Fredrik Sjöblom, statsvetarstuderande vid Stockholms universitet, hur debattens argument utvecklats. Han belyser hur ideologiska värderingar skapar förvirring och tränger undan en verklighetsbaserad förståelse av rådande problem.

Grundfrågan är ju varför vi ska skapa statliga bidrag, vars enda syfte är att täcka kostnader som orsakas av hög statlig beskattning.

Stockholm i augusti 1996

Dick Erixon

Projektledare

Innehåll

Inledning	3
Hushåll som producenter	4
Vem ska göra jobbet?	5
De sex vinsterna	5
Effektivitetsvinsten	5
Sysselsättningsvinsten	6
Jämställdhetsvinsten	6
Rättvisevinsten	7
Den moraliska vinsten	7
En minskad offentlig sektor	7
De första reaktionerna	7
Stor efterfrågan på hemtjänster	9
Stort intresse	10
... men skatteklar hindrar	10
Tre kritiska argumentationslinjer	11
Ideologiska övertoner	12
En ny vändning	13
Splittring inom socialdemokratin	14
Invandrardimension	14
Arbetslösheten som bräckjärn	14
Argumenten som kom bort	18
Den första vågen	18
Den andra vågen	18
Den tredje vågen	19
Slutord	19
Källor	21

Inledning

Sommaren 1993 startade en debatt i massmedierna som fick känslorna att svalla. Startpunkten var ett förslag från ekonomen Anne-Marie Pålsson om att göra hushåll till bolag och – genom att likställa kostnader för hushållsarbete med kostnader för inkomst av tjänst – göra kostnaderna för hushållsarbete avdragsgilla.

Reaktionerna på förslaget blev starka och den så kallade "pigdebatten" var i full gång. Det faktum att Pålsson presenterat förslaget vid socialdemokraternas ekonomiska seminarium i Visby gjorde inte förslaget mindre provocerande i motståndarnas ögon. Att hon sedan följde upp förslaget med en bok i samma fråga, som publicerades på internationella kvinnodagen 1994, gjorde inte debatten mindre het.

"Detta är en dag då vi manifesterar kvinnans rättigheter. Anne-Marie Pålssons åsikter är ett slag mot kvinnan. Vi är helt emot att subventionera hemarbete med skattemedel. Pålssons exempel är från en värld där alla är värlönlöna. Hela pigdebatten är ett slag mot den offentliga sektorn där så många kvinnor har arbete."

Så skrev Pia Enochson, förbundssekreterare i Socialdemokratiska kvinnoförbundet (*Veckans Affärer* 940314) om att Pålsson presenterade sin bok på internationella kvinnodagen. Under de tre år som nu gått har debatten böljat fram och tillbaka med växlande intensitet och allt fler snarlika förslag har framkommit.

Syftet med denna rapport är att strukturera debatten och titta närmare på dels vilka argument som mött Pålssons förslag och dels vilka varianter som framkommit. Ambitionen är att fokusera på debatten d v s vilka ställningstaganden har funnits i debatten, vilka argument har företrädare respektive motståndare använt samt vilka argument har försvunnit ur debatten.

Med andra ord är inte ambitionen med rapporten att analysera fördelar respektive nackdelar med de olika konkreta förslagen. När ett förslag redovisas görs det på det sätt och med de argument som respektive förslagsställare själv fört fram.

Hushåll som producenter

För att förstå reaktionerna och den uppkomna debatten är det nödvändigt att först sätta sig in i vad det egentligen var Anne-Marie Pålsson föreslog och hur hon argumenterade. Låt oss därför börja med att titta närmare på hennes förslag.

Pålsson menar att hushållen traditionellt sett alltid betraktats som enbart en konsumerande enhet när de i realiteten både konsumerar och producerar. Genom att lyfta fram den producerande delen, närmare bestämt hushållens produktion av tjänster och mänskligt kapital, vill Pålsson jämställa hushållen som ekonomiska enheter med företag som producerar varor och tjänster. Slutsatsen blir då att hushållen bör få större chanser att dra av utgifter som är nödvändiga för produktionen.

Som avdragsgilla utgifter räknas utgifter som senare ger upphov till skattepliktiga inkomster exempelvis ommålningskostnaden för ett hus under förutsättning att realisationsvinsten beskattas när huset senare säljs.

Även om Pålssons principer är lätta att följa blir det otydligare när gränsdragningsfrågor uppkommer. I sin bok *Finns det en marknad för hemarbete?* utvecklar Pålsson sitt resonemang och försöker närmare konkretisera sitt förslag men på flera punkter låser hon sig ej utan framkastar snarare olika möjliga förslag. Följande punkter framträder i boken som grundtankar:

- Endast utgifter för arbetskraft bör vara avdragsgilla och den köpta tjänsten måste utföras i hemmet. Utgifter för nödvändiga varor, exempelvis målarfärg, är ej avdragsgilla utan dessa faller under grundavdraget som bör höjas till 60 000 kr.
- Avdrag är endast tillåtet vid en viss minimisumma alternativt när det föreligger en kontinuitet i tjänsten. Detta för att minimera skatteplanering.
- Det individuella skattesystemet överges för ett frivilligt familjebaserat system.
- Det skall vara tillåtet att anställa sin maka/make för hemarbetet.
- Moms skall endast belasta tjänster som köps av person som är egenföretagare d v s inte när man anställer någon i hemmet. I det

senare fallet tillkommer dock ett arbetsgivaransvar. Momsen skall vara avdragsgill.

- Sociala förmåner förs över från uppdragsgivaren till uppdragstagaren genom att det är inkomsten efter avdrag för hemarbete som utgör grunden för exempelvis sjukersättning och pension.

Vem ska göra jobbet?

Pålsson pekar ut två grupper som trolig arbetskraft för hushållstjänster, dels ungdomar och dels äldre. Hennes tanke är att eftersom de flesta hemtjänster är uppgifter som inte kräver så mycket formell utbildning, och som kan göras under mycket flexibla förhållanden, är det en marknad som passar ungdomar som håller på att utbilda sig, samt arbetskraft som av olika skäl inte klarar eller vill arbeta heltid utan hellre väljer mindre krävande uppgifter och en kortare arbetstid.

De sex vinsterna

Pålssons tes är att vidgandet av avdragsmöjligheterna kommer att leda till sex typer av samhällsvinster:

1. effektivitetsvinsten
2. sysselsättningsvinsten
3. jämställdhetsvinsten
4. rättvisevinsten
5. den moraliska vinsten
6. vinsten av en minskad offentlig sektor

Effektivitetsvinsten

Effektivitetsargumentet handlar om att tillämpa de klassiska principerna om arbetsdelning och specialisering även på hushållen. Pålsson konstaterar att de flesta är överens om att principerna bör tillämpas på världshandeln och arbetslivet i stort men när det kommer till hemmet är det stopp.

Resultatet blir att skattesystemet skapar sådana skatteklippar att det blir ekonomiskt omöjligt för exempelvis ett par att hyra in någon som städar hemmet och i stället använda den frigjorda tiden till att öka sitt eget arbetsutbud. Det klassiska exemplet från 1970- och 80-

talets skattediskussion om den manlige läkaren vilken, som en glad amatör, målade om sitt hus i stället för att betala en målare och själv operera, eftersom det var lönsammare att måla själv på grund av höga marginalsatser, har nu fått sin motsvarighet i dagens kvinnliga läkare som av ekonomiska skäl måste begränsa sitt arbetsutbud för att ägna tid åt att städa och laga mat. Den stora skillnaden är att dagens situation inte får lika mycket uppmärksamhet.

Genom att införa avdragsrätten för hemarbete vill Pålsson avlägsna skattekilarna och få till stånd en ökad specialisering av hemarbete och marknadsarbete som i sin tur leder till en effektivitetsvinst.

Sysselsättningsvinsten

Målet är att skapa en ny arbetsmarknad för lågproduktiva grupper som ett alternativ till sänkta löner. Med lågproduktiva syftar Pålsson på exempelvis ungdomar som inte är klara med sin utbildning eller saknar utbildning och dem som på grund av exempelvis ålder, sjukdom etc har en lägre produktionsförmåga än genomsnittet.

Grundtanken är att öka dessa personers produktivitet, en väg är genom utbildning, men för de som av olika skäl inte vill eller känner sig motiverade att studera är en marknad för hemarbete en annan möjlig väg.

Jämställdhetsvinsten

Svensk jämställdhet har syftat till att få in kvinnor på arbetsmarknaden och lyckat väl med det. Däremot är det fortfarande ont om kvinnor på högre positioner. Pålsson lyfter fram två nya mål för jämställdhet.

”Kvinnor ska för det första ges samma möjligheter som männen att utveckla sin kompetens på marknaden. Kvinnors arbete i hemmet skall för det andra kunna berättiga till lön och trygghet och värderas enligt marknadsmässiga principer.”

Genom införandet av utvidgade avdragsmöjligheter ökas möjligheterna att uppnå ovanstående målsättningar. I dagens läge begränsas kvinnornas möjligheter kraftigt av att de utöver sitt marknadsarbete också utför huvuddelen av hemarbetet.

Ett sätt att förändra den situationen är att mannen tar över hemarbetet men en effektivare lösning är att skapa den flexibilitet som möjligheten att hyra in någon att göra hemarbetet ger.

Rättoisevinsten

De svenska trygghetssystemen bygger till stora delar på lönearbete, eller marknadsarbete. Ersättningar från exempelvis pensionssystem och sjukförsäkring relateras till den lön man haft/har på marknaden, något som automatiskt missgynnar den som lägger tid på att utföra arbete utanför marknaden, d v s hemarbete. Detta drabbar i huvudsak kvinnor eftersom kvinnor gör den större delen av hemarbetet (även om den totala arbetstiden, alltså hemarbete plus marknadsarbete, är ungefär densamma för män och kvinnor).

Genom att överföra sociala förmåner från uppdragsgivaren till uppdragstagaren vid hemarbete uppnås en mer rättvis fördelning av tryggheten.

Den moraliska vinsten

Det är inte direkt någon hemlighet att det finns en stor svart marknad för hemarbete. Med hjälp av avdragsrätten får den vita marknaden en chans att slå undan benen på den svarta marknaden. Ett argument som för övrigt även användes vid införandet av de så kallade ROT-bidragen vid ombyggnation och renovering av hus.

En minskad offentlig sektor

När hushållen får göra avdrag för hemarbete ökar möjligheten att föra över sysslor från den offentliga sektorn till hushållen, något som skapar förutsättningar för sänkt skatt. En annan del av vinsten är den ökade flexibiliteten till olika lösningar för enskildas problem som avdragsprincipen ger. Sammantaget minskar trycket på den offentliga sektorn vilket leder till att statens utgifter sjunker.

De första reaktionerna

Reaktionerna på Pålssons förslag lät inte vänta på sig. Det talades om en återgång till tiden då underklassen skötte de välbärgades hem och neg för herrskapet.

Visserligen var detta inte första gången som dessa tankegångar presenterades. Våren 1993 startade riksdagsledamoten Margit Gennser (m) en debatt (i *Sydsvenska Dagbladet*) om dessa principer. Men kombinationen av sommartorka på tidningsredaktionerna samt att det kontroversiella förslaget presenterats just på socialdemokraternas ekonomiska seminarium väckte mediernas intresse och debatten var igång.

Pålsson själv sammanfattar i sin bok de första reaktionerna som en ideologisk kritik baserad på fyra teser.

- 1) *Man skall inte passa upp andra i deras egna hem.* 2)
- Enbart arbete på marknaden räknas som arbete och alla skall utföra sådant arbete.* 3)
- Jämställdhet kan bara betyda att man och kvinna skall göra samma sak.* 4)
- Vård och omvårdnad kan enbart utföras inom offentlig sektor.*

De politiska partierna positionerade sig snabbt i frågan och har allt sedan dess i huvudsak hållit fast vid sina linjer. Undantaget är socialdemokraterna, som haft uppenbara svårigheter att hantera frågan om hushållstjänster.

Först ut på plan med ett eget alternativt förslag bland partierna var kristdemokraterna som med dåvarande civilministern Inger Davidson i spetsen veckan efter Pålssons utspel presenterade sitt förslag om en särskild ungdomsskattesedel för ungdomar som utför hushållssysslor i hemmen. Förslaget gick ut på att ungdomarna skulle starta egna företag, slippa betala moms och betala en arbetsgivaravgift på 10 procent.

Moderaterna var försiktigt avvaktande och den dåvarande skatteministern Bo Lundgren talade om sänkt moms på privata tjänster som en möjlig väg för att förbättra förutsättningarna för en marknad för hushållstjänster.

Socialdemokraterna var kritiska till såväl Pålssons som kristdemokraternas förslag. Bland annat ifrågasatte Ingela Thalén om hushållen överhuvudtaget hade behov av sådana tjänster.

"Det enda en barnfamilj behöver är barnomsorg. Städa, handla och tvätta tar en liten del av tiden i anspråk för de flesta." Ingela Thalén till TT 93-07-25.

Socialminister Bengt Westerberg (fp) sade sig vara övertygad om att det fanns behov och kunde inte se varför just tjänster i hemmet skulle vara så kontroversiellt, en uppfattning som han inte höll fast

vid våren 1994 då han avvisade tanken på ett regeringsförslag om stimulanser för hushållstjänster.

"Fler skulle kunna köpa städning men fler gamla skulle då förlora sin hemhjälp." Bengt Westerberg till TT 94-02-07.

Centerpartiet förhöll sig negativt till skattelättnader för ungdomar eftersom det skulle leda till en oönskad segregation på arbetsmarknaden och förordade i stället en generell satsning på småföretag.

Resultatet av sommarens utspel blev att ordet pigavdrag klistrade sig fast på Pålssons förslag och att alla liknande tankar klumpades ihop under den gemensamma beteckningen "pigförslag". På grund av sitt snabba förslag om u-skattsedel blev kristdemokraterna starkt förknippade med pigdebatten. Något som de fick lida för i valrörelsen 1994 då socialdemokratin, med ungdomsförbundet SSU i spetsen, hårt angrep Alf Svensson med påståenden om att kristdemokraterna ville tvinga in kvinnor i hemmet (via vårdnadsbidraget) samt skapa en tjänarklass via pigavdrag.

Stor efterfrågan på hemtjänster

Skatteminister Bo Lundgren gav professor Lars Vinell i uppdrag att utreda frågan om skatternas betydelse för den privata tjänstesektorn. Vinell presenterade i april 1994 sin utredning, *Uppskattad sysselsättning – om skatternas betydelse för den privata tjänstesektorn* (SOU 1994:43), och föreslog införandet av en viss avdragsrätt för hushållstjänster. Hans förslag avviker från Pålssons på flera punkter. Med hushållstjänster avser Vinell konsumenttjänster som normalt sett utförs av det egna hushållets medlemmar men där också marknadsalternativ står till buds.

Huvudpunkterna i Vinells förslag är:

- Tjänsterna inklusive de som köps av företag bör momsbefrias.
- Hushållen får dra av kostnaderna för köp eller anställning upp till 40 000 kr per år.
- Hushåll med barn under 13 år får göra avdrag på totalt 70 000 kr.
- Skattelindringen gäller ej vid anställning av hushålls- eller familjemedlem.

- Vuxna hushållsmedlemmar måste arbeta minst halvtid för att hushållet skall kunna utnyttja avdragsrätten.
- Avdragsrätten omfattar tjänsterna städning, fönsterputsning, tvätta/stryka, trädgårdsarbete, inköp, barnpassning, arbetskostnad vid reparation och underhåll av bostad.

Skälet till det extra avdraget för barnfamiljer var att den gruppen anses ha störst behov av hjälp och därmed skulle den extra insatsen resultera i skapandet av fler arbeten.

Utöver förslagen i Vinells utredning är också det material som låg till grund för utredningens slutrapport intressanta i detta sammanhang. Bland annat genomfördes en marknadsundersökning för att få ett grepp om dels hushållens vilja att anställa och dels arbetskraftens vilja att ta sådana arbeten.

Stort intresse...

En tidsstudie av SCB (Tab 3.1 i SOU 1994:43) visar att män och kvinnor i genomsnitt lägger 26½ timmar i veckan på hemarbete, vilket antyder en enorm potential. Dock bör man komma ihåg att stora delar av det arbetet ej är utbytbar mot köpta tjänster, exempelvis på grund av sociala skäl (föräldrarna vill uppfostra sina egna barn) eller av inkomstrestriktioner.

Undersökningen gav en betalningsbenägenhet på ca 700 miljoner kronor per månad som enligt Vinells beräkning skulle ge ca 35 000 heltidsjobb. Detta är dock en teoretisk siffra eftersom de flesta jobbtillfällen är deltid varför det totala antalet arbetstillfällen skulle bli betydligt större.

... men skatteklarar hindrar

Utan avdragsrätt var betalningsbenägenheten endast ca 100 miljoner kr. Enligt undersökningen var nästan 900 000 hushåll intresserade av någon form av hjälp med sysslor i hemmet. Dock sjönk intresset ganska snabbt med stigande pris. Även frågan om intresset för att ta sådana arbeten gav ett högt gensvar, ca 600 000 personer uppgav sig vara bereda att ta heltidsjobb i hushåll och ytterligare 500 000 kunde tänka sig att ta deltidjobb.

Här verkar det som att utredningen ger Pålsson rätt i att det finns en efterfrågan som hämmas av skatteklarar och att det finns villig

arbetskraft. Även tanken att ungdomar skulle vara beredda att ta sådana jobb får stöd men frågan är om de skulle efterfrågas.

Den åldersgrupp som är mest efterfrågad som arbetskraft är gruppen 27-40 år, med andra ord är hushållen skeptiska till att ta in ungdomar utan erfarenhet även om inte arbetsuppgifterna i sig kräver någon formell utbildning. Önskemålen om yrkeserfarenhet styrks även av att de flesta föredrar att tjänsterna utförs av serviceföretag.

Hushållen är med andra ord inte speciellt intresserade av att ha någon inneboende eller att själv anställa någon. Detta om något borde undanröja oron för en återgång till gamla pigrelationer men av någon anledning verkar inte det ha fått någon effekt i debatten.

Skatteminister Bo Lundgren ställde sig positiv till Vinells förslag och förklarade sig beredd att lägga fram ett förslag på riksdagens bord under våren 1995 förutsatt att han satt kvar på sin post efter valet. Den borgerliga regeringen var dock splittrad och socialminister Bengt Westerberg konstaterade att han tänkte förhindra sådana regeringsförslag.

"Jag vägrar också att acceptera vissa ekonomers ståndpunkt att låglönejobb i hemmet är att föredra framför a-kassa. Vi ska få fram riktiga jobb i näringslivet och ha kvar de jobb vi har i offentliga sektorn idag."
Bengt Westerberg till TT 94-02-07.

Även finansministern Anne Wibble höll sig negativ till tanken på specialriktade skattesänkningar för hushållstjänster eftersom det öppnar för gränsdragningsproblem och snedvriden konkurrens, en kritik som liknade centerns hållning i frågan.

Tre kritiska argumentationslinjer

Reaktionerna på Vinells förslag blev mildare än på Anne-Marie Pålsson förslag. De kritiska rösterna fördelades i tre läger. Dels fanns gruppen med fortsatt ideologisk kritik (kritik som handlade om att man inte ville se pigor hemma hos de rika), dels kom det mer sakligt inriktad kritik som handlade om risk för gränsdragningsfrågor, risk för snedvriden konkurrens samt kritik mot hela tanken att subventionera en sektor.

"Det är något av en fördom att tjänster bör subventioneras därför att de är dyra." Affärsvärlden 94-02-02.

Slutligen fanns den positiva kritiken, de som i likhet med Anne-Marie Pålsson ansåg att Vinells förslag var ett steg i rätt riktning, men innehöll för många begränsningar.

Ideologiska övertoner

Om man kan säga att våren 1994 präglades av en förhållandevis nyanserad debatt så kan man säga att debatten blev sandlådemässig när valrörelsen drog igång på hösten. Frågan om skattekilarnas effekt och olika tekniska lösningar försvann helt från dagordningen och i stället fokuserades allt på bilden av en piga som passar upp hos medelklassen.

Bilden som målades upp och argumenten som användes påminde starkt om de första reaktionerna sommaren 1993. Värdeord som pigor, tjänarsamhälle och kvinnoförakt användes och socialdemokratiska debattörer vände frågan till att handla om de rikas rätt att ha en piga i hemmet. Alla förslag som rörde hushållstjänster klumpades ihop som pigförslag oavsett om de handlade om skatteavdrag hos konsumenten eller skattesubventioner av unga företagare.

Eftersom moderaterna hållit en låg profil i frågan samtidigt som folkpartiet och centern till största delen var negativa blev det kristdemokraterna som blev slagpåse i frågan. SSU tryckte upp affischer på en leende Alf Svensson sittande på en säng med en bildtext om att med pigan och drängen fick frugan mer tid för sängen. Kristdemokraterna försökte vrida tillbaka frågan till att handla om öppnandet av en ny arbetsmarknad men misslyckades.

”Man har sökt göra ned det här förslaget genom att tala om pigor och drängar och tjänarsamhälle. Men den kritiken drabbar inte KDS förslag. Vi vill att ungdomarna ska ha skattelättnaden och bli ett slags egenföretagare. I ett annat förslag, som inte vi kommit med, får de som köper tjänsterna avdragsrätt. Det är det som är skillnaden.” Alf Svensson i Almedalen 94-07-18.

En ny vändning

Efter socialdemokraternas valseger 1994 avtog debatten och frågan försvann från agendan för ett tag. Under sommaren 1995 kom de första tecknen på att frågan om en marknad för hemarbete var på väg upp på den politiska agendan igen.

Nu var det socialdemokratiska debattörer som började väcka frågan fast med försiktiga ord. Allt fler började konstatera att det fanns problem inom tjänstesektorn och att något måste göras.

Exempelvis gick ekonomen Susanne Ackum-Agell, då nybliven chef för fackföreningsrörelsens institut för ekonomisk forskning, ut och menade att det finns ett samband mellan hög lön och låg sysselsättning. Förutom möjligheten att sänka arbetsgivaravgiften pekade hon på frågan om sänkt tjänstemoms som en möjlig väg.

”En sänkning av tjänstemomsen skulle eventuellt öppna en ny marknad. En marknad där hushållen idag till stor del gör arbetet själva. Detta skall emellertid inte jämföras med den pigdebatt som Lundaekonomen Anne-Marie Pålsson lagt grunden för, tillägger hon.” Susanne Ackum-Agell i Finanstidningen 95-08-23.

Även Mona Sahlin kom med försiktiga uttalanden om att man måste möjliggöra för hushållen att köpa tjänster och partisekreteraren Leif Linde talade om behovet av öppenhet för nya okonventionella lösningar inom arbetsmarknadspolitiken.

Under den så kallade Sahlin-affären tog debatten ny fart. Bilden av en hårt arbetande kvinna som hade problem att klara dubbelrollen av att dels utföra ett mycket krävande arbete och samtidigt hinna och orka med att sköta ett hem visade på ett behov av hjälp i hemmet och att det var en förutsättning för fler kvinnor på ledande poster.

Det som tidigare varit ett slag mot jämställdheten blev nu en förutsättning för den. Mona Sahlin själv ställde sig positiv till statliga subventioner och konstaterade att hon aldrig sett det fula i att bädda sängen hemma hos någon. Hon poängterade dock att hon ej ville se några avdrag för höginkomsttagare utan att det snarare handlade om att subventionera företag så att alla skulle ha möjlighet att använda tjänsten precis som staten subventionerar vissa glesbygdsföretag.

Alla var dock långt ifrån omvända utan även dessa ganska försiktiga omsvängningar fick intern kritik och frågan var tydligt infekterad. Även kvinnorörelsen var delad i frågan. Den socialdemokratiska kvinnotidningen *Clára* utsåg Anne-Marie Pålsson till årets mansgris (en utmärkelse som hon delade med bland annat Jan Stenbeck för hans skapande av den sk Tutt-TVn) men vid Kvinnor kan-mässan erhöll Anne-Marie Pålsson priset som årets ekonomikvinna.

Splittring inom socialdemokratin

Redan här under hösten 1995 var det tydligt hur svår frågan skulle bli för den socialdemokratiska regeringen. Under sin tid som opposition var rörelsen enig i sin kritik av alla förslag som rörde hushållstjänster men nu i regeringsställning började man bli splittrad.

Samtidigt som Mona Sahlin och Leif Linde öppnade för en diskussion om frågan, var exempelvis finansminister Göran Person fortsatt kritisk och tog avstånd från tanken på nya jobb i hemmen.

"Jag tror inte på lösningen. Det leder till nya klasskillnader i samhället och de tänker inte jag medverka till, sade Göran Person i en riksdagsdebatt om hushållstjänster." TT-telegram 95-12-12.

Invoandrardimension

Ytterligare bränsle tillkom när invandrapolitiska kommittén, under ledning av före TCO-ordföranden Björn Rosengren, presenterade sitt delbetänkande där de föreslog att nyanlända invandrare och ungdomar skulle få starta subventionerade företag för att arbeta med tjänster i hushåll.

Trots allt tog inte debatten riktig fart, mycket beroende på fokuseringen på Sahlin-affären och spekulationerna om vem som skulle bli ny partiledare efter Ingvar Carlsson. Även om Leif Linde talat om behovet av nytänkande inom arbetsmarknadsområdet fanns inte frågan om tjänstesektorn med i det underlag som skulle diskuteras på socialdemokraternas kongress våren 1996.

Arbetslösheten som bräckjärn

I stället dröjde det till senvåren 1996 innan frågan kom upp på agendan och när den gjorde det var det via ett debattinlägg av tre kvinnliga socialdemokratiska riksdagsledamöter.

"För att minska arbetslösheten bland kvinnor och för att samtidigt ta tillvara kvinnors kompetens och främja kvinnligt företagande föreslår vi samma villkor för kvinnor som för byggnadsarbetare och anser att regeringen bör komma med ett förslag om Rut-bidrag (renhållning, underhåll och tvätt). Nya kvinnliga företag inom servicesektorn är något helt annat än gårdagens pigor. Vi har aldrig förstått att det är bättre, finare, mer värdefullt att måla en vägg än att tvätta den när den blivit smutsig."
Riksdagskvinnorna (s) Carin Lundström, Eva Arvidsson, Karin Olsson i Dagens Nyheter 96-05-13.

Deras debattartikel väckte snabba reaktioner och pigdebatten var i full gång igen. Den stora skillnaden nu var att nästan samtliga debattörer hörde hemma inom socialdemokratin. Arbetsmarknadsminister Margareta Winberg, som tidigare i sin roll som ordförande för kvinnoförbundet hårt kritiserat alla förslag till stimulanser för hushållstjänster, ställde sig nu positiv med den märkliga motiveringen att det bara skulle vara temporärt och att det var ju socialdemokratiska kvinnor som föreslagit det hela.

"För det första är det en temporär lösning, som skall utvärderas och som motiveras av den höga arbetslösheten. Kan detta bidra på marginalen, så varför inte? För det andra är det kvinnor från Socialdemokratiska kvinnoförbundet som framfört det här förslaget till mig och sagt att 'har vi Rot-avdrag så skall vi ha Rut-avdrag'." Margareta Winberg i Dagens Nyheter 96-06-04.

En dramatisk omsvängning från den totalt annorlunda uppfattning och retorik som Margareta Winberg framförde bara en månad tidigare i sitt första majtal.

"Vad måste vi göra för att anpassa de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna till kvinnors behov? Ja, inte ska vi göra som Bryssel vill - stimulera en permanent låglönesektor genom att sänka avgifter och skatter för privata hushållstjänster." Margareta Winberg i pressmeddelande 96-05-01.

Biträdande arbetsmarknadsministern Ulrica Messing backade upp Winbergs nya ståndpunkt och pekade på vikten att göra en svart marknad till en vit marknad med trygghet för dem som arbetar där.

"Jag tycker inte att städjobb i sig är fullt. Faran är att de växer i en svart sektor. Kvinnor som jobbar där har inga skyddsnät om något händer, sade hon." Ulrica Messing i DN-intervju 96-06-04.

Problemet för socialdemokraterna var att de tidigare klumpat ihop alla förslag rörande stimulanser för tjänster i hushållen som pigförslag och nu måste de bryta loss sina egna, snarlika förslag och skapa bilden av att det är nya förslag som rör något helt annat än den tidigare debatten.

Lösningen blev att peka på vad som var syftet med förslaget. Den gamla pigdebatten hade, enligt socialdemokraterna, bara handlat om de rikas rätt att ha en piga i sitt hem och socialdemokraternas förslag handlade om ett medel för att uppnå målet att halvera arbetslösheten.

”Jag brukar ju ta exemplen med hushållsarbete, trädgårdsarbete och så vidare, sådant som det inte riktigt har varit tillåtet för socialdemokrater att prata om. Och jag förstår inte riktigt det, därför att om jag vill använda mina pengar på att någon gör någonting åt mig, jag köper en tjänst, det må vara att någon reparerar min bil eller gräver i min trädgård, så måste det vara mig obetaget att välja. Och det ena behöver inte vara fulare än det andra. Jag är väldigt medveten om det själv, därför att min mamma var piga och jag vet precis vad det innebar och det är absolut inte ett sådant system som jag vill tillbaka till. Men är det så att det finns en marknad för städföretag, eller en marknad för trädgårdsföretag, så är det självklart att vi ska uppmuntra och inte motarbeta det.” Margareta Winberg i Morgonekot 96-06-03.

I en annan intervju sades följande:

Margareta Winberg: – Om det blir det skulle jag föredra att man stimulerar företagen och inte de enskilda som vill köpa de här tjänsterna.

Reporter: Men blir det inte indirekt samma sak att staten trots allt på något vis subventionerar dessa tjänster?

Margareta Winberg: – Ja, och jag tycker det är en mera sympatisk tanke att göra det visa företagen och inte via de enskilda privata familjerna eller personerna.

Reporter: Men blir inte det nästan något av kejsarens nya kläder, samma sak som den tidigare pigdebatten?

Margareta Winberg: – Nej, det tycker jag inte, för den tidigare pigdebatten handlade ju väldigt mycket om att jag som enskild skulle kunna ha en person i mitt hem som var där och städade och bakade och vad den nu gjorde. Det vill jag inte komma tillbaka till.” Aktuellt 96-06-03.

Men alla var inte positiva. Socialdemokratiska kvinnoförbundet var fortfarande negativt men med en ny argumentation som skulle få ganska drastiska följder för en socialdemokratisk politik om de stod fast vid principen.

”Det är inte förnedrande att städa och jobba i hemmen. Det vi är emot är att man ska få skattereduktion, att det ska betalas av alla men bara ett fåtal använda sig av det, säger Inger Segelström. TT-telegram 96-06-04.

I samband med sitt avståndstagande passade kvinnoförbundet på att föreslå ett eget alternativ där kommuner, fackliga organisationer,

kooperativ och bostadsbolag skulle erbjuda statligt subventionerade tjänster som exempelvis städning och matlagning och där arbetslösa städerskor i Fastighetsanställdas förbund skulle erbjudas jobb.

Poängen skulle vara att den som köpte tjänsten skulle få betala full avgift, ett något grumligt resonemang som snabbt försvann från debatten. För att mildra reaktionerna återkom de tre riksdagskvinnorna för att markera att de inte ville ha några pigförslag utan talade om något helt annat.

"Vi anser oss inte ha diskuterat 'pigor' utan kvalificerade arbeten inom privat tjänstesektor med vår debattartikel om Rut-bidrag." Carin Lundström, Eva Arvidsson, Karin Olsson i Aftonbladet 96-07-07.

Problemet var att rörelsen inte gick i takt utan andra socialdemokrater angrepp förslaget för att vara just ett nytt pigförslag.

"Det var för att värna exempelvis sjukvården som vi socialdemokrater fick ett så bra valresultat som vi ändå fick. Finns det nu utrymme i statens budget bör därför dessa resurser gå till vård, omsorg utbildning - och inte till flummiga pig-avdrag."

"Jag tycker det är häpnadsväckande att man lägger ner så mycket krut på att driva igenom ett förslag som för det första inte ger särskilt mycket jobb. För det andra ger helt fel signaler om vilken väg vi ska välja för att komma tillrätta med arbetslösheten." SSU-ordf Niklas Nordström i Aftonbladet 96-06-03/11.

Nu hade debatten helt glidit över till att fokuseras på socialdemokraternas ställningstagande i frågan och när den borgerliga oppositionen tog ställning för omedelbara stimulanser av den privata tjänstesektorn var det okontroversiellt och resulterade inte i några större mediareaktioner.

"Omedelbara åtgärder för tjänstesektorn.

I avvaktan på att den breda utredning vi förespråkar kan redovisa sitt resultat bör omedelbara åtgärder som skapar förutsättningar för en expansion inom den privata tjänstesektorn genomföras. Under perioden 1/10 1996 till 31/12 1997 bör arbetsgivaravgifter inte tas ut för sedvanliga hushållstjänster, trädgårdsarbete samt icke-subventionerad barn- och äldreomsorg. Dessutom införs en skattereduktion på 30 % av arbetskostnaden för den som köper tjänsten. Skattereduktionen bör också gälla när barn betalat för dessa tjänster åt pensionerade föräldrar. Genom dessa förslag reduceras skattekillen kraftigt och elimineras i vissa fall. (0, 5

miljarder kronor 1997)". Reservation i finansutskottet av m, fp och kd 96-07-04.

Argumenten som kom bort

När Anne-Marie Pålsson presenterade det förslag som startade pigdebatten förde hon fram sex typer av argument och vinster som hon hävdade att hennes förslag skulle medföra; effektivitetsvinster, sysselsättningsvinster, jämställdhetsvinster, rättvisevinster, den moraliska vinsten samt vinsten av en minskad offentlig sektor. Under de drygt tre år som debatten pågått har vissa av de ursprungliga argumenten helt fallit bort. Ett sätt att beskriva debatten är i form av tre vågor som var en och karakteriseras av fokusering på väldigt olika argumentationssätt.

Den första vågen

Den första vågen kan sägas vara under 1993 och karakteriseras av en ryggradsbaserad debatt. Det var kritikerna som snabbt satte agendan och de som ställde sig positiva till grundtankarna hamnade i försvarsposition. Debatten fokuserades på tre av argumenten, jämställdheten, rättviseargumentet och det moraliska argumentet.

Såväl manliga som kvinnliga kritiker riktade in sig på dessa och förslaget stämplades som kvinnofientligt, omoraliskt och orättvist, eftersom det skulle hänvisa arbetslösa kvinnor till lågbetalda pigjobb i hemmen hos de rika som fick göra fler avdrag.

Frågor om eventuella effekter i form av skapande av nya jobb var ointressanta eftersom man helt enkelt inte ville ha pigjobb. En förklaring kan vara att arbetslösheten ännu inte blivit så etablerad att man var mentalt förberedd för kontroversiella förslag.

Den andra vågen

Den andra vågen (1994 och 1995) präglades av en mer nyanserad debatt där fokus i större grad låg på frågan om eventuell sysselsättningsvinst. Det var en mer ekonomisk argumentation där man ställde riskerna för snedvriden konkurrens och problem med gränsdragningsfrågor mot sannolikheten för nya jobb.

Även om det fortfarande fanns vissa debattörer som förde fram moraliska argument var det tongivande en debatt fokuserad på

tekniska lösningar, effekter och konsekvenser. Något som även förstärktes av att vissa socialdemokratiska debattörer nu öppnade upp för att åtminstone diskutera en fråga som man i opposition enbart tagit avstånd från.

Ett nytt inslag var att flera debattörer började lyfta fram det danska systemet Hjemmeservice som ett intressant alternativ. Den danska modellen byggde inte på avdrag utan direkt statligt stöd till företag som utför tjänster åt hushållen. Kunden betalar 60 dkr/timme och staten skjuter till 85 dkr/timme.

Den tredje vågen

Den tredje vågen startade våren 1996 och pågår fortfarande. Sysselsättningsfrågan finns fortfarande kvar i debatten men de mer ideologiskt baserade argumenten från den första vågen har nu kommit tillbaka, dock med den avgörande skillnaden att det nu är socialdemokrater som debatterar med varandra.

Förslagen ses som medel för att uppfylla socialdemokratins löfte om att halvera arbetslösheten och då är alla medel tillåtna. Dessutom använder sig även anhängarna av argument som pekar på hur förslagen skulle stärka kvinnors roll, förbättra jämställdheten och hur man kan skapa trygghet för de kvinnor som i dag hänvisas till en svart arbetsmarknad, med andra ord samma argument som Anne-Marie Pålsson använde.

I debatten finns förslag som handlar om avdrag för konsumenten, direkta statliga bidrag till vissa företag, riktade skattelättnader för vissa företagssektorer, servicecheckar etc. Men tyngdpunkten har förskjutits från skattelättnad och avdrag till bidrag. Samtidigt har frågan blivit mindre känsloladdad.

Slutord

Efter tre år har fyra av Pålssons sex grundargument nu blivit accepterade av såväl borgerliga som socialdemokratiska debattörer. Men två av de ursprungliga argumenten har totalt försvunnit i debatten. Dels frågan om effektivitetsvinsten och dels frågan om vinsten av en minskad offentlig sektor.

Visserligen är den sistnämnda vinsten en fråga om vilken grundläggande ideologisk syn man har på den offentliga sektorn,

men det är förvånande att inte socialdemokratiska debattörer uppmärksammat argumentet i större utsträckning. Det är också lite förvånande att det som var huvudargumentet i förslaget som startade debatten, effektivitetsvinsten, överhuvudtaget inte blivit en del av debatten.

I stället för att lyfta blicken och se till helheten har debatten kommit att handla om förslaget som ett tekniskt medel för att minska arbetslösheten, inte ett sätt att effektivisera arbetsmarknaden. Ett synsätt som förstärktes när socialdemokraterna intog regeringsmakten och frågan övergick från att behandlas som en skattepolitisk fråga till att bli en arbetsmarknadspolitisk fråga.

I och med det att fokus flyttades från avdrag till att i stället handla om bidrag i form av subventionerade företag, blev det mentalt möjligt för socialdemokratin att hantera frågan. Under sommaren har flera socialdemokratiska statsråd kastat fram egna förslag som fortfarande ger en väldigt splittrad bild. Det är svårt att se en regeringslinje.

I början av juni var det de båda arbetsmarknadsministrarna som förespråkade statliga subventioner till företag inom hushållssektorn, en modell som liknar det danska systemet Hjemmeservice. Finansminister Åsbrink uttalade sitt stöd för tanken samtidigt som han lite motsägelsefullt konstaterade att han var skeptisk till särbestämmelser i skattesystemet för en viss bransch. Statsråden fick omedelbart mothugg från den socialdemokratiska riksdagsgruppen som motsatte sig alla förslag som rörde stimulanser för hushållstjänster.

I början av augusti var det dags för finansdepartementet att kasta fram ett förslag. Skatteminister Thomas Östros som tidigare varit hård motståndare till stimulanser för tjänstesektorn hade nu bytt uppfattning och ville utreda frågan. Till skillnad från de båda arbetsmarknadsministrarna ville han inte ge direkta subventioner till vissa företag, utan kunde i stället tänka sig tillfälliga skattesänkningar för hushållstjänsterna.

I stället för inspiration från Danmark lyfte Östros fram det franska systemet med servicecheckar som ett annat smidigt sätt att stimulera tjänstesektorn. Värt att notera är att det franska systemet började som ett system med avdragsrätt för konsumenten och checkarna infördes 1994 för att minska administrationen för konsumenten.

Bara några veckor senare följde socialminister Margot Wallström upp med ett eget förslag. Wallströms tanke var att man enbart skulle subventionera hemhjälp för äldre som var i behov av omvårdnad. Något som skulle genomföras när det fanns samhällsekonomiskt utrymme. Med andra ord är Wallströms utgångspunkt en fråga om fördelningspolitik, där förslaget är en offensiv satsning inom den sociala sektorn.

Steket från förslaget som startade pigdebatten till Wallströms förslag är gigantiskt. Inte bara i fråga om teknisk konstruktion utan fram för allt i fråga om principer och grundläggande synsätt. En fråga som ursprungligen handlade om synen på beskattning av hushållen förvandlades till ett politiskt verktyg bland andra för att minska arbetslöshetsstatistiken och har nu slutligen fått formen av ett politiskt verktyg för att öka den offentliga välfärden.

Föga förvånande har socialdemokratin blivit allt mer positivt inställd till frågan ju längre omvandlingen pågått. Men av Anne-Marie Pålssons ursprungligen tänkta sex vinster finns det inte mycket kvar.

Källor

Tryckta källor:

Pålsson Anne-Marie, *Finns det en marknad för hemarbete?*, SNS förlag 1994.

SOU 1994:43 *Uppskattad sysselsättning - om skatternas betydelse för den privata tjänstesektorn*

SOU 1996:55 *Sverige framtiden och mångfalden*

Veckans Affärer

Affärsvärlden

Finanstidningen

Dagens Nyheter

Aftonbladet

Övriga källor

Morgonekot, Sveriges Radio

Aktuellt, SvT

Tidningarnas Telegrambyrå

Moderaternas First Class-bas
Socialdemokraternas First Class-bas